

## ПОЛІТИЧНІ ВЧЕННЯ СТАРОДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ

Вінницький національний технічний університет

### *Анотація*

*У роботі розглянуто основні аспекти політичних вчень Стародавньої Греції. Розкрито політичні погляди Платона та Арістотеля, що справили вагомий вплив на розвиток політичної думки Стародавньої Греції.*

**Ключові слова:** Платон, Арістотель, поліс, Стародавня Греція, політика, справедливість, демократія.

### *Abstract*

*The article deals with the main aspects of the political doctrines of Ancient Greece. The political views of Plato and Aristotle, which had a significant impact on the development of political thought in ancient Greece, are revealed.*

**Keywords:** Plato, Aristotle, polis, ancient Greece, politics, justice, democracy.

### **Вступ**

Політична думка в Стародавній Греції виникає у VII–VI століттях до н.е., в умовах суспільного розколу на класи та розвитку державності. Найвищого розвитку вона досягає пізніше – у V–IV століттях до н.е., головним чином в Афінах, Абдерах та інших демократіях. Політичні погляди античних учених зосереджувалися на різних формах правління, серед яких монархія, аристократія, демократія та олігархія. Наприклад, Платон розробив концепцію ідеальної держави, заснованої на правлінні філософів, тоді як Арістотель класифікував держави за типами правління і вважав змішану форму найкращою. Софісти ж наголошували на відносності політичної істини та важливості риторики в управлінні державою.

Вивчення політичних вчень Стародавньої Греції важливе і сьогодні, оскільки саме в цей період зародилися основи демократичної політичної думки, які продовжують впливати на сучасні концепції державного управління, права та політичної філософії. Знання античних підходів допомагає краще зрозуміти витoki політичних систем і критично оцінювати їх еволюцію.

Мета роботи – висвітлення основних напрямів політичних вчень Стародавньої Греції.

### **Результати дослідження**

Проблеми державності в Стародавній Греції займали важливе місце у філософських ученнях Геракліта, Демокріта, Піфагора та інших мислителів. Геракліт вважав аристократію розумною формою правління, тоді як Демокріт бачив політику як найважливіше мистецтво, завдання якого – забезпечити спільні інтереси вільних громадян поліса. Він підкреслював, що справедливість і моральна солідарність є ключовими для функціонування держави. Поліс, на думку Демокріта, є спільною справою всіх вільних громадян, що визначає їхні права та обов'язки. Він розглядав суспільство як результат прогресивного розвитку людства, де знання і навички, необхідні для суспільного життя, набуваються поступово через досвід і наслідування природи. Демокріт підкреслював, що поліс–державна створена людським розумом, а не природою, і мистецтво управління нею є одним із найвищих досягнень [2].

Проте соціально–політична думка рабовласницької аристократії значно відрізнялася від поглядів спадкової знаті. Це змусило ідеологів аристократичної верхівки переглянути свої традиційні погляди та створити нові філософські доктрини, здатні протистояти ідеям демократичних сил. Кризова ситуація з міфологічним світоглядом стимулювала розвиток філософії. Ідеологія давньогрецької аристократії досягла свого апогею в ідеалістичній філософії Платона та Арістотеля.

Платон – засновник об'єктивного ідеалізму та учень Сократа, у своїх філософських діалогах представив концепцію ідеальної аристократичної держави. Згідно з його вченням, така держава складалася з трьох соціальних станів: правителів–філософів, охоронців–воїнів і третього стану, до якого входили землероби, виноградарі та ремісники. Становий поділ суспільства був необхідною умовою стабільності держави. Перехід з нижчого стану до вищого був заборонений, оскільки кожна

людина повинна займатися справою, до якої має природні нахили. Платон вважав, що справедливість полягає в тому, щоб кожен виконував свою роль і не втручався в чужі справи. Його розуміння справедливості виправдовувало суспільну нерівність та поділ людей на вищих і нижчих за народженням. За Платоном, більшість людей не здатні контролювати свої пристрасті та бажання, тому вони не можуть досягти досконалості, що зумовлює необхідність існування держави та законів. Ідеальна держава забезпечує природні потреби людей і реалізує їхні інтереси, поділяючи суспільство на відповідні соціальні верстви згідно з типом душі кожної особистості.

Платон ідеалізував єгипетський кастовий лад у своїй концепції держави. На його думку, не всі форми правління є досконалими, хоча деякі з них правильні. Правильними формами держави Платон вважав монархію та аристократію, за умови, що їхня діяльність спрямована на досягнення загального блага. До негативних форм Платон відносив: тімократію – панування честолюбців, які прагнуть до збагачення та займаються корупцією; олігархію – владу невеликої групи багатіїв, які можуть чинити злочини заради наживи; демократію – владу більшості, яка може бути законною або незаконною, якщо народ захоплює владу силою; тиранію – владу однієї особи, яка виникає внаслідок виродження демократії, і характеризується жорстокістю та насильством [4].

Платон зазначав, що тирані часто використовують популістські методи: спочатку вони обіцяють полегшення боргів і роздають землю, а здобувши владу, знищують своїх супротивників. Платон вважав, що причиною зміни форм правління є моральний занепад, а вихід із цього стану можливий через повернення до влади мудрих.

Аналізуючи існуючі форми державного правління, Платон вважав їх недосконалими та протиставляв їм ідеальну державу, здатну забезпечити справедливість і благо. Держава виникає для задоволення природних потреб людей, наділяє громадян матеріальними благами, виховує їх і захищає. Проте, в реальних державах панує багатство і бідність, тиранія і беззаконня. Індивідуальна чесність часто вступає в конфлікт із суспільною справедливістю, як це сталося у випадку з Сократом, котрий обрав смерть через небажання порушувати свої моральні принципи. Платон бачив ідеальний державний устрій у поєднанні елементів демократії та монархії.

Соціально-політичні програми Платона відображають зміни в політичній свідомості спадкової знаті, які відбулися в процесі її трансформації з родової аристократії в землеробську. Спочатку, здобувши економічне та політичне панування в умовах колективної общинної власності, родова аристократія ревно оберігала патріархальні традиції, особливо в землеробстві, яке було основою її впливу. Пізніше аристократія адаптувалася до умов приватної власності та рабства і визнала важливість закону, проте продовжувала наполягати на збереженні полісного землеволодіння, прагнучи законсервувати поліс як основну форму державного устрою.

У своєму трактаті «Законо» Платон наближається до більш реалістичного погляду на політичне життя, описуючи еволюцію соціальних і політичних структур людства. У «Діалогах» він визначає політику як мистецтво управління людьми і стверджує, що, оскільки люди за своєю природою нерівні та мають хижацькі інстинкти, сильніші мають можливість і право задовольняти свої бажання за рахунок слабших [5]. Цей підхід відображає ідеологію вибраних, згідно з якою «сила дарує право», яке стає інтересом більш сильної сторони. Платон вибудовував концепцію сильної ідеальної держави, де справедлива людина і справедлива держава є взаємопов'язаними.

Платон трактує історичні зміни як результат тривалих трансформацій способу життя народів і змін у методах здобування засобів існування, зокрема, переходу від кочового скотарства до осілого землеробства. Формування монархій, об'єднання племен і зміни політичного характеру він пов'язує зі змінами способу життя, розглядаючи їх у політичному контексті.

Видатний філософ Арістотель також відіграв важливу роль у формуванні теорії політики. Народившись у Стагорі, він отримав освіту в Афінах у школі Платона. Хоча Арістотель критикував платонівську теорію безтілесних форм, він не зміг повністю відійти від платонівського ідеалізму, балансує між ідеалізмом і матеріалізмом. У своїй теорії суспільства Арістотель показав, що відносини рабовласництва закладені в самій природі. Він вважав найвищими ті форми державної влади, які унеможливають корисливе використання влади, спрямовуючи її на благо всього суспільства.

Основна відмінність поглядів Арістотеля від Платона полягає в тому, що Арістотель вперше аналізує виникнення та функції держави у своїй праці «Політика». Він вказує, що ці функції зароджуються в ранніх суспільних зв'язках між господарями і рабами, необхідних для створення стабільного соціального об'єднання. Держава, як третя і вища форма суспільства, базується на сім'ї, яка

включає господаря і рабів, і громаді, що стоїть над сім'єю [1].

Арістотель підкреслював, що політика має морально-виховну роль, сприяючи досягненню загального блага і справедливості. Держава виступає інструментом політики, а справедливість – її метою, служачи загальній користі. Арістотель визначав політику як розумну практику, що приборкує пристрасті індивіда, пом'якшуючи егоїстичну природу людини. Політика повинна облагородити людську поведінку і забезпечити панування розуму. Він вважав, що людина за своєю природою є суспільною істотою, і тільки держава здатна повністю реалізувати потенціал особи. Тому Арістотель стверджував, що суспільство передує особі.

Арістотель також порівнював суспільні класи з органами одного організму, закладаючи основу концепції солідарності та співіснування різних соціальних груп. Він заперечував ідею боротьби в суспільстві і стверджував, що демократія може ефективно функціонувати лише за підтримки середніх верств, які в Стародавній Греції представляли середньозаможні громадяни. Це перше формулювання умов для ефективного функціонування демократії.

Головне завдання своєї політичної теорії Арістотель вбачав у пошуку досконалого державного устрою. У «Політиці» він класифікував форми управління державою за двома критеріями: чисельністю правлячих осіб і метою управління. Правильними формами він вважав монархію, аристократію і політію, а неправильними – тиранію, олігархію і демократію. Хоча цей перелік не є новим, новаторством Арістотеля було зведення всіх форм до двох основних: олігархії та демократії. В олігархії влада належить багатим, а в демократії – незаможним. Олігархія підсилює соціальну нерівність, а демократія сприяє рівності. Арістотель вважав, що змішана форма правління – політія, яка поєднує елементи олігархії і демократії, є найкращою. Вона базується на економічній основі середніх верств і власників землі. Політія використовує олігархічні та демократичні методи здійснення влади. Арістотель також розрізняв два види справедливості: зрівняльну і розподільну, а прикладами змішаних форм правління називав Спарту і Крит.

У другій половині V–II ст. до н.е., в період еллінізму, відбувається занепад державності Стародавньої Греції, і політичні інтереси слабшають. Грецькі поліси потрапляють у залежність від Македонії, а філософи, як Епікур, стоїки та інші, відходять від політики. Матеріаліст Епікур заперечував втручання богів у світські справи, наголошуючи на вічності матерії. Він проповідував аполітичність та неучасть у суспільному житті, прагнучи звільнити людину від страхів і страждань. Епікур підкреслював, що мета державної влади – забезпечити безпеку і взаємну користь, що досягається через договір між людьми. Справедливість, на його думку, має договірний характер: не завдавати шкоди і не зазнавати її. Це сприяє демократичному, договірному устрою суспільства, де всі учасники рівні [3].

Історик і політичний діяч еллінізму Полібій також звертається до питань державності. Він вважав, що державний устрій визначає всі соціальні відносини. Його погляди базуються на уявленні стоїків про циклічність розвитку: суспільство, як і природа, проходить етапи зростання, розквіту і занепаду. Засновник школи стоїків, Зенон Кітіонський, вважав, що всесвіт керується долею і божественним розумом. Природне право і суспільне життя визначаються долею. Суспільний розвиток – це безкінечний цикл, в якому форми правління змінюються і переходять одна в одну. Із середини IV ст. до н.е. грецькі поліси втрачають незалежність і занепадають, оскільки полісна система стала надто вузькою для рабовласницького способу виробництва.

### Висновки

Отже, у Стародавній Греції політична думка розвивалася особливо інтенсивно в V–IV ст. до н.е., коли філософи, такі як Платон і Арістотель, створили теоретичні моделі державності та справедливості. Платон запропонував ідеальну аристократичну державу, поділену на три класи, тоді як Арістотель розвивав концепцію політії, змішаної форми правління, що поєднує елементи демократії та олігархії. Однак у період еллінізму (II ст. до н.е.) політична активність зменшилась через підпорядкування грецьких полісів Македонії, що призвело до занепаду традиційної державності та зміни філософських поглядів, зокрема, на аполітичність і договірне походження справедливості у вченні Епікура та циклічний розвиток суспільства в теорії Полібія.

### СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Арістотель. Політика / пер. з давньогр. В. С. Зубова. Київ: Видавничий дім «Альтернативи», 2004. 416 с.
2. Демокріт. Вибрані фрагменти / пер. з грец. І. Іваненко. Київ: Наукова думка, 2004. 312 с.

3. Епікур. Листи, максимуми та вчення / пер. з грец. Л. Федоренко. Львів: Астролябія, 2012. 276 с.
4. Платон. Держава / пер. з давньогр. В. І. Литвина. Харків: Фоліо, 2015. 768 с.
5. Платон. Діалоги / пер. з грец. О. М. Білоножко. Харків: Фоліо, 2016. 540 с.

**Лавренюк Арсен Олександрович** – студент групи ІПІ–22б, факультет інформаційних технологій та комп’ютерної інженерії, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: [arsenlavreniuk@gmail.com](mailto:arsenlavreniuk@gmail.com).

**Сідлецька Тетяна Іванівна** – кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри суспільно–політичних наук, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: [sidletska79@gmail.com](mailto:sidletska79@gmail.com).

**Lavreniuk Arsen Oleksandrovich** – student of group ІPI-22b, Faculty of Information Technologies and Computer Engineering, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: [arsenlavreniuk@gmail.com](mailto:arsenlavreniuk@gmail.com).

**Sidletska Tetiana I.**, Candidate of Art Criticism (Ph.D.), assistant professor of Social and Political Sciences Department Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: [sidletska79@gmail.com](mailto:sidletska79@gmail.com).